HET RIJKE LEVEN DELEN

ROB VAN HERWAARDEN

Leven in armoede heeft op alle aspecten invloed op het leven van een mens. Het snijdt hem of haar af van een (zin) vol en rijk leven als mens en medemens, beelddrager van de Eeuwige. De uitdaging voor de kerk en de diaconie is om mensen weer toegang te verschaffen tot een rijk en zinvol bestaan. In diaconaal-missionair centrum De Windwijzer proberen we precies dat te doen.

Bezinning, ontmoeting en dienstverlening

Dat zijn de drie woorden die op de gevel staan van diaconaal-missionair centrum De Windwijzer in Vlaardingen, waar ik coördinator diaconaal werk ben. We wilden ons naar buiten niet presenteren met voor niet-kerkleden onbegrijpelijke woorden als 'diaconaal' en 'missionair'. Ook wilden we geen hoogdravende en pretentieuze ondertitel als 'met de voeten op de aarde en gericht op de hemel'. We wilden eigenlijk 'alleen maar' laten zien wat we *doen*. De drie woorden dekken de lading van wat er gebeurt in De Windwijzer, met de daarbij de kanttekening dat *cultuur* als vierde kernwoord van het begin af aan een belangrijke plek heeft gehad.

De Windwijzer is, als pioniersplek 'avant la lettre', opgezet als een 'kerk voor door de week', naast de wijkgemeenten, als een centrum voor zoekers naar zin en betekenis, voor mensen die zich voor kortere of langere tijd willen verbinden met anderen. Mensen die de ontmoeting zoeken, aandacht voor hun verhaal willen, voor hun problemen en moeiten maar ook voor wat ze te bieden hebben.

De Windwijzer wil een huis zijn voor mensen onderweg, of eigenlijk een vogelkooi waar 'vogels van diverse pluimage' naar binnen en naar buiten kunnen vliegen. Die vogels, gezeten op een windwijzer, vormen het beeldmerk van De Windwijzer.

Het 'zaad' dat hier uitgestrooid ligt, in deze mooie multifunctionele ontmoetings-, activiteiten- en stilteruimte heeft de vorm van goederen en diensten, van aandacht en van leegte die we met elkaar kunnen vullen en ook van kortere of langere programma's waar bezoekers aan deel kunnen nemen en waarin ze andere 'trekvogels' ontmoeten.

Wat doet armoede met mensen?

Omdat De Windwijzer zeker ook een centrum wil zijn voor mensen die in armoede leven, is het goed om eerst eens te kijken wat armoede met mensen doet, voordat we gaan kijken wat dit betekent voor de uitgangspunten van de programmering van een diaconaal-missionair centrum. Armoede is niet alleen, of zelfs niet in de eerste plaats, een gebrek aan geld en middelen. Armoede is alles wat mensen ervan weerhoudt om in gemeenschap met anderen, zinvol, ontspannen en gezond te leven. Armoede werkt eenzaamheid en isolement in de hand omdat gebrek aan geld en middelen vaak schaamte in de hand werkt en bovendien mensen de mogelijkheid ontneemt om aan maatschappelijke en culturele activiteiten deel te nemen die geld kosten. Bovendien wordt het hele denken en voelen vaak zo in beslag genomen door gebrek en schulden dat men bijna uitsluitend bezig is om te overleven en aan de 'luxe' van leuke, creatieve en zingevende activiteiten helemaal niet toekomt. Dat de gezondheid van mensen in armoede voortdurend onder druk staat, is ook iets wat al jarenlang in onderzoeken naar voren komt. Door zware fysieke en sociale belasting (veel stress, weinig autonomie, weinig sociale steun, eenzaamheid en een ongezonde levensstijl) ligt de gemiddelde levensverwachting bij mensen die in armoede leven minstens twee jaar lager dan bij rijkere en hoger opgeleide mensen. Uit onderzoek blijkt hoe het leven in armoede de bandbreedte om adequate oplossingen voor problemen te bedenken aantast en het IQ met zo'n 13 punten doet afnemen. Armoede beïnvloedt tenslotte het zelfbeeld van mensen enorm negatief. De heersende ideologie bij de sociale dienst en in de publieke opinie, is die van zelfredzaamheid en 'eigen kracht'. Als die kracht je (tijdelijk) ontbreekt en als er bovendien nooit naar die 'eigen kracht' gevraagd wordt, dan wordt het heel moeilijk om een positief beeld van jezelf te blijven houden.

Uitgangspunten voor de toeleiding naar een rijk en zinvol leven

In De Windwijzer heb ik meer dan voorheen leren nadenken over het wezen van het diaconaat en diaconaal handelen. De focus is verschoven van diaconie als een uitvloeisel van het geloven, als evangelisch geïnspireerde dienstverlening, naar diaconie die zélf gelovig handelen ís. Het gaat niet om iets wat je vanuit je geloof weet en vervolgens toepast. Iets wat je wél of niet kunt doen.

Diaconie is een antwoord op de aanwezigheid van God in de wereld en op de vraag die daarvan uitgaat over wat het betekent om mens te zijn.

Een wijsheid die ik
overigens door dr. Erik Borgman aangereikt heb gekregen. Waar in de wereld de mens als beelddrager van God geweld aan wordt gedaan, wordt ook God zelf verduisterd. In de wereld ontdekken we dat we allen in onze gedeelde hulpbehoevendheid en principiële gelijkwaardigheid met elkaar verbonden zijn en van elkaar afhankelijk om te leven en mens te worden, aan elkaar en naar Gods beeld. Aan het diaconale werk ligt een fundamenteel geloof in een andere, omgekeerde wereld ten grondslag, waar barmhartigheid en gerechtigheid de boventoon voeren. Aan die omgekeerde wereld mogen we tastenderwijs en voorlopig in de kerk, maar vooral buiten de kerk al vorm proberen te geven. Ik heb werkenderwijs een aantal uitgangspunten ontdekt die daarbij belangrijk zijn:

- Om te beginnen moet er een *ruimte* zijn, een feitelijk adres, een huis dat voor even een dak boven het hoofd biedt, waarmee mensen zich kunnen verbinden, waar ze zich thuis kunnen (gaan) voelen en aan bij kunnen gaan dragen. Dat huis moet veel multifunctionele ruimten hebben, waar aan verschillende behoeften tegemoet kan worden gekomen: behoefte aan stilte, aan bezinning, ontmoeting en dienstverlening. De Windwijzer als voormalig kerkgebouw, roept bij veel bezoekers de reactie op dat ze het fijn vinden dat het nog steeds

een gewijde sfeer heeft, ruimte voor God, maar dat het tegelijkertijd alle mogelijkheden voor tussenmenselijke ontmoeting heeft op alle terreinen van het leven. Er zijn een huiskamer, een spreekkamer, een kantoor, winkelruimten (weggeefwinkel en tweedehands boekhandel), een keuken, een toneel, leslokalen). Alles met bijzondere aandacht voor duurzaamheid, groen en stilte in een wereld vol verspilling, onrust en lawaai.

- Organiseer *ontmoeting*. Breng mensen bij elkaar, bij de koffie, maaltijden, creatieve activiteiten, bezinningsbijeenkomsten, gespreksbijeenkomsten, theater- en filmvoorstellingen. Sta in die ontmoeting open voor de ideeën en het aanbod waar anderen mee komen.

Zo versterk en verrijk je elkaar in het werken aan een omgekeerde wereld. Niemand kan dat alléén.

De Windwijzer heeft veel contacten en werkt veel samen met bijvoorbeeld, de gemeente, de stadslandbouw, de voedselbank, het cultureel centrum, dak- en thuislozenopvang, maatschappelijk werk e.d. maar ook met individuele mensen die binnenlopen en samen met ons projecten willen uitvoeren. Dat is een heel leuk en bont gezelschap van beeldend kunstenaars en muzikanten, tot aan koks, een klusjesman, een taaldocent, een kunstzinnige therapeut en een communicatie-deskundige aan toe. Stuk voor stuk mensen die de missie van De Windwijzer (gedeeltelijk) delen en aan het uitwerken ervan bij willen dragen. Zo deed een beeldend kunstenaar en fotografe bijvoorbeeld het aanbod om met kleding uit de weggeefwinkel een project te doen waarbij bezoekers de kleding gingen verfraaien, showen en er, o.l.v. de stadsdichter, gedichten bij gingen schrijven over wat het hen deed of wat voor fantasieën ze hadden bij het dragen van die kleding. Zo kwamen in dit project doelstellingen als ontmoeting, duurzaamheid/hergebruik, zich creatief kunnen uiten en zingeving samen.

- Diaconaat begint met *luisteren* en je laten raken en je eventueel laten veranderen door de ander. Als je de deur openzet voor ontmoeting en dan echt naar mensen luistert en met hen in gesprek gaat, dan kun je niet alleen horen waar de nood van mensen zit maar ook wat hun verlangens zijn en wat hun kracht is en dan kan het diaconale werk een heel ander karakter krijgen. Als je niet uitsluitend een hulpvraag 'behandelt' maar eerst het verhaal van iemands leven hoort, dan is de weg die je vervolgens met iemand gaat vaak een wezenlijk andere.

Uiteindelijk gaat het om *eerbied* voor het geheim van ieders leven en dat is wat anders dan respect voor wat iemand bereikt heeft of neerkijken op of medelijden met wat er mis is gegaan. En om *liefde*. "Alleen om liefde zullen de armen je vergeven dat je hen brood geeft.", zei eens iemand. Zonder liefde blijven we ons afwenden van de mens in nood en bestempelen we hem/haar als individuéél zwak, lastig, onaangepast of crimineel.

- Ieder mens heeft iets te *geven* en iets te *ontvangen*. Heel vaak krijg ik van mensen die we met een gift, lening of dienst helpen de reactie dat ze graag wat terug willen doen in ons centrum.

Zonder daar verder bij na te denken, deed ik dat altijd af met de mededeling dat dat niet hoefde, dat de hulp gewoon om niet gegeven werd en we er niets voor terug verwachtten.

Steeds meer ben ik gaan denken dat ik daar die mensen mee tekort doe. Iedereen heeft niet alleen (soms) de hulp van een ander nodig, maar heeft het ook nodig om zelf iets voor een ander te betekenen. Een van de schrijnendste kanten van een leven in armoede is misschien wel dat er niets meer van je gevraagd wordt. Als we de ander helpen doen we het vaak voor onze eigen gemoedsrust, uit schuldgevoel, om er dankbaarheid voor terug te krijgen of misschien – en dat is nog erger – helpen we met het idee dat we van de ander niets *kunnen* verwachten. En is dat niet het meest vernederende? In een

centrum waar je met elkaar leven wilt delen op basis van volstrekte gelijkwaardigheid in de relatie(s), zouden de rollen van helper en geholpene, onmachtige en machtige, hebbende en vragende niet in steen gebeiteld mogen zijn.

In ons netwerkproject 'baanloos... en dan?' vragen we bijvoorbeeld niet uitsluitend deskundigen van buiten om workshops te geven over bijvoorbeeld solliciteren. We vragen ook de deelnemers in dit netwerk om zelf zo nu en dan eens een workshop te verzorgen.

Tijdens de wekelijkse bijeenkomsten van 'De Bovenkamer', bijeenkomsten voor mensen met beginnende dementie, gaan de deelnemers zelf mee de keuken in om de lunch klaar te maken, of wandelen in het park om afval te rapen. Soms komt een bezoekster van de koffieochtend in de keuken Turkse koekjes bakken. Zo simpel, mooi en lekker kan het zijn.

- *Taal* is van vitaal belang. Het niet (voldoende) beheersen van de Nederlandse taal is een belangrijke factor bij het in armoede en afhankelijkheid (blijven) leven. In het project 'Zingen in NL' worden er maandelijks onder deskundige leiding Nederlandstalige liederen gezongen.

Bewust doen we dat niet alleen voor vluchtelingen en migranten maar ook voor autochtone Nederlanders die het leuk vinden om te zingen. Zo voorkomen we stigmatisering en dragen bij aan ontmoeting.

- Niet doelgroepen maar *activiteiten als uitgangspunt*. Een van de meest verfoeilijke zaken die we ook in de kerk hebben overgenomen is het denken in doelgroepen Zeker als die doelgroepen gekenmerkt worden door een gebrek (dementie, armoede eenzaamheid, handicap, baanloosheid) waar de markt een oplossing voor zou moeten leveren, ligt het gevaar van ongelijkwaardige relaties, stigmatisering en betutteling op de loer. Om dit de ontmoeting niet te laten 'vervuilen' kiezen wij er vooral voor om activiteiten als uitgangspunt te nemen. Zo is bijvoorbeeld onze weggeefwinkel geen minima-winkel, maar een project dat is opgezet om aan de doelstelling van hergebruik en duurzaamheid te werken. Iedereen die verspilling wil tegengaan en hergebruik wil bevorderen, kan er zijn overbodige spullen brengen en spullen meenemen. En ook voor de weggeefwinkel geldt dat de ontmoeting als belangrijke doelstelling meekomt.
Op maandagochtend, als er koffieochtend is en tegelijk diaconaal spreekuur, als aan de koffietafel een kaars wordt aangestoken en een tekst gelezen, maar ook de weggeefwinkel en boekenmarkt geopend zijn, dan komen de doelstellingen ontmoeting, bezinning en dienstverlening optimaal samen.

- Laat vele *bloemen* bloeien. Het zal u inmiddels wel duidelijk zijn dat er met een groot scala aan verschillende activiteiten ook veel verschillende groepen bezoekers zijn en dat die bezoekers individueel ook nog in heel verschillende rollen binnen kunnen komen. De ene keer als vrijwilliger in de weggeefwinkel of als administratieve kracht, de andere keer als bezoeker van een theatervoorstelling, als eter bij het warm onthaal, als hulpvrager op het diaconaal spreekuur of als zanger op een open podium of om zich eens lekker te laten verwennen door de schoonheidsspecialiste op een verwendag. Wij vinden dat niet erg. Het toont alleen maar een enorme rijkdom om te zien hoe mensen zich met al hun gaven én behoeften én kwaliteiten én vragen welkom weten in De Windwijzer. Zo maken wij het met elkaar tot voor even een plek van God.

- Helpen is *helpen onder protest,* stelt de werkelijkheid onder kritiek maar biedt ook nieuwe perspectieven. In de ontmoeting horen we in vele verhalen van wat er mis is in de samenleving, op de arbeidsmarkt, de woningmarkt, in de hulpverlening, de vluchtelingenopvang. Wij rekenen het tot onze taak om die geluiden door te laten klinken en die kritische stemmen te laten doorklinken en de vorm te laten krijgen van protest. Dat krijgt ook vorm in debatten en lezingen over actuele thema's (bijvoorbeeld duurzaamheid, crisis in de zorg, nieuwe vormen van democratie, voltooid leven, internetverslaving) die we organiseren.

  Daarbij letten we er altijd wel op dat we niet alleen maar met kritiek komen maar ook bekendheid geven aan ook hoopgevende nieuwe initiatieven en alternatieve praktijken.

Acht jaar werken in en aan De Windwijzer heeft me geleerd om vertrouwen te hebben en te geloven in de kracht van de Geest die als een verfrissende, reinigende en stimulerende wind kan gaan waaien als je de deur openzet voor ontmoeting. Als je er niet alleen maar vóór anderen wilt zijn en van alles voor hen wilt doen, maar er ook voor openstaat dat anderen er voor jou willen zijn en zichzelf willen laten kennen. Als je je medemenselijkheid deelt, dus je dromen, je creativiteit, je zorg voor en om de ander, je geloof en je kracht, maar ook je kwetsbaarheid, je twijfel en je angst dan gebeuren er mooie dingen. Je nodigt de ander dan ook uit om zich te laten zien. Scheidslijnen tussen 'wij' en 'zij' vervagen omdat we ontdekken dat we elkaar nodig hebben en met elkaar zoveel meer zin in het leven kunnen ontdekken en kunnen krijgen dan wanneer we alléén lopen. Het is niet uit te leggen, je moet het ervaren. En je kunt het pas ervaren als je het gaat doen. Durft u dat aan?

Rob van Herwaarden is coördinator diaconaal werk in diaconaal-missionair centrum De Windwijzer in Vlaardingen en diaconaal consulent bij de Protestantse Gemeente aldaar.